

РОЗДІЛ 7. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

РОЛЬ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА БАТЬКІВ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ: СІМЕЙНИЙ БЮДЖЕТ, БАЖАННЯ ТА ПОТРЕБИ

THE ROLE OF PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS AND PARENTS IN TEACHING CHILDREN FINANCIAL LITERACY: FAMILY BUDGET, DESIRES, AND NEEDS

У статті розглядається актуальна проблема формування фінансової грамотності у дітей дошкільного віку, зокрема через ознайомлення їх із поняттями сімейного бюджету, бажань та потреб. Підкреслюється, що сучасне суспільство вимагає від особистості не лише базових знань і навичок, але й умінь раціонально розпоряджатися фінансовими ресурсами, планувати витрати, визначати пріоритети. Саме тому важливо починати виховання фінансової культури ще у дошкільному віці.

Проаналізовано роль закладу дошкільної освіти, який створює умови для ознайомлення дітей з економічними поняттями у доступній формі через ігрову діяльність, казки, моделювання життєвих ситуацій. Доведено, що систематична робота педагогів сприяє розвитку в дошкільників здатності розрізняти бажання та потреби, усвідомлювати обмеженість ресурсів, робити вибір та відповідати за нього.

Окрему увагу приділено ролі батьків у цьому процесі, адже саме сім'я є першим середовищем, де дитина знайомиться з прикладами планування витрат і розподілу коштів. У статті зазначено, що співпраця батьків та педагогів створює єдине освітнє середовище, яке забезпечує закріплення знань і навичок у реальному житті: під час покупок, обговорення витрат чи планування сімейного бюджету. Спільна діяльність педагогів і батьків створює ефективний освітньо-виховний простір, де знання переходять у практику, а фінансова грамотність стає частиною повсякденного життя дошкільника. Таким чином, поєднання зусиль закладу дошкільної освіти та сім'ї забезпечує формування в дітей стійких навичок відповідального ставлення до грошей, розвитку економічного мислення та соціальної зрілості, що є важливою основою для їхнього подальшого успішного життя.

Зроблено висновок, що поєднання виховного впливу закладу дошкільної освіти та сім'ї формує у дітей початкові навички фінансової грамотності, виховує відповідальність, економічну свідомість та сприяє розвитку соціально зрілої особистості, готової до майбутніх викликів.

Ключові слова: фінансова грамотність, сімейний бюджет, бажання, потреби, гроші.

The article discusses the topical issue of developing financial literacy in preschool children, in particular by introducing them to the concepts of family budget, desires, and needs. It emphasizes that modern society requires individuals to have not only basic knowledge and skills, but also the ability to manage financial resources rationally, plan expenses, and set priorities. That is why it is important to start teaching financial literacy at preschool age.

The article analyzes the role of preschool education institutions, which create conditions for introducing children to economic concepts in an accessible form through play, fairy tales, and modeling real-life situations. It has been proven that the systematic work of teachers contributes to the development of preschoolers' ability to distinguish between desires and needs, to realize the limited nature of resources, to make choices, and to take responsibility for them.

Special attention is paid to the role of parents in this process, since it is the family that is the first environment where a child becomes familiar with examples of planning expenses and allocating funds. The article notes that cooperation between parents and teachers creates a unified educational environment that ensures the consolidation of knowledge and skills in real life: when shopping, discussing expenses, or planning the family budget. The joint activities of teachers and parents create an effective educational and upbringing space where knowledge is put into practice and financial literacy becomes part of a preschooler's everyday life.

Thus, the combined efforts of preschool education institutions and families ensure that children develop stable habits of responsible attitudes toward money, economic thinking, and social maturity, which are an important foundation for their future success in life.

It was concluded that the combination of the educational influence of preschool institutions and families forms children's initial financial literacy skills, fosters responsibility and economic awareness, and contributes to the development of socially mature personalities who are ready for future challenges.

Key words: financial literacy, family budget, desires, needs, money.

УДК 373.2:336.7:37.018.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/89.59>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Курчатова А.В.,

orcid.org/0009-0006-7369-0200

канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Національного університету
кораблебудування імені адмірала
Макарова

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах сьогодення одне з основних завдань освітнього процесу полягає не в накопиченні навчальної інформації з окремих галузей знань, а насамперед у формуванні готовності до

самостійного пошуку способів пізнавальної інформації, налагодження людських стосунків, взаємодії, спілкування й уже на цій основі – збагачення власного запасу знань і досвіду. Сучасні соціально-економічні умови вимагають від людини не лише

професійних знань, але й уміння ефективно управляти власними фінансами. Формування фінансової грамотності повинно починатися з раннього віку, адже саме у дошкільному періоді закладаються основи світогляду, цінностей та моделей поведінки. Однак, у більшості сімей питання планування бюджету, розуміння різниці між бажаннями та потребами не розглядаються системно.

Заклади дошкільної освіти рідко мають уніфіковані програми з фінансового виховання, а батьки не завжди володіють методами та інструментами, які допоможуть доступно пояснити дитині основи фінансової грамотності. Відсутність узгодженої взаємодії між педагогами та сім'єю призводить до того, що діти приходять до школи без сформованих навичок раціонального використання ресурсів та відповідального ставлення до грошей.

Отже, постає проблема необхідності тісної співпраці закладу дошкільної освіти та батьків з метою формування у дітей дошкільного віку елементарних знань про сімейний бюджет, уміння відрізняти бажання від потреб, а також формування економічної компетентності дитини дошкільного віку та виховання навичок відповідального фінансового вибору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Процес формування знань та навичок фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку досліджували економісти і педагоги (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Е. Курак, І. Колеман, Н. Кривошея, Л. Лохвицька, Т. Подкаминська, І. Прокопенко, І. Ярит). У процесі дослідження теми було встановлено, що фінансова грамотність – це набір важливих знань, умінь та навичок, що допомагають приймати обдумані та виважені рішення щодо грошей, бюджету, заощаджень, витрат й інвестування в різних життєвих ситуаціях, які сприяють для кращого загального та особистого добробуту.

Здебільш, наукові дослідження присвячені таким проблемам як: Л. Лаврентьєва, О. Слободян (дослідження фінансової грамотності у системі дошкільної та початкової освіти); І. Гавриш (розробка методичних підходів до виховання економічної культури дошкільників); Н. Лисенко (методика формування у дітей розуміння потреб та бажань через ігрову діяльність); Н. Грама, А. Сазонова (формування бережливості в аспекті економічного виховання); Т. Стрельник (аналіз взаємодії батьків і закладів освіти в освітньому процесі).

У чинних освітніх програмах завдання фінансової освіти дітей старшого дошкільного віку подані крізь призму економічного виховання дітей-дошкільників.

Для більш поглибленого вивчення основ фінансової грамотності існують міжнародні програми. Одна з міжнародних програм – це «Афлатот». Освітня програма «Афлатот» спрямована на дітей

від трьох до семи років та допомагає дошкільникам формувати фундамент соціальної та фінансової грамотності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри зростаючу увагу до формування фінансової грамотності з раннього віку, питання взаємодії між закладом дошкільної освіти та родиною у цьому процесі залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, не визначено: ефективні механізми співпраці педагогів і батьків у формуванні фінансових звичок у дітей дошкільного віку; оптимальні методи та форми роботи, що враховують вікові особливості дітей під час ознайомлення з поняттями «потреби» та «бажання»; рівень готовності педагогів і батьків до спільного впровадження елементів фінансового виховання у повсякденне життя дитини; способи формування у дітей практичних навичок розумного користування ресурсами в межах сімейного бюджету.

Таким чином, актуальним залишається подальше науково-методичне обґрунтування взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї у процесі формування основ фінансової грамотності дітей.

Мета статті. Теоретичне обґрунтування та практичний аналіз ролі закладу дошкільної освіти і батьків у формуванні у дітей дошкільного віку елементарних знань та навичок фінансової грамотності.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, що характеризується високою динамікою економічних змін, розвиток фінансової грамотності стає необхідною умовою успішної соціалізації особистості. Здатність раціонально розпоряджатися фінансовими ресурсами, розуміти суть сімейного бюджету, відрізняти бажання від потреб і робити усвідомлений вибір формуються не лише в процесі навчання у школі чи закладі вищої освіти, а й значною мірою у дошкільному віці.

Саме у перші роки життя закладаються основи світогляду, поведінкових моделей та ціннісних орієнтацій, що згодом визначатимуть фінансову поведінку людини. Дослідження міжнародних організацій (OECD, UNICEF, Світовий банк) підтверджують, що раннє ознайомлення з елементарними економічними поняттями сприяє формуванню відповідального ставлення до грошей та ресурсів.

Дослідження останніх років свідчать про необхідність запровадження економічної освіти з дошкільного віку.

Досліджуючи дану проблему, варто окреслити сутність понять «фінансова грамотність», «гроші», «сімейний бюджет», «бажання», «потреби».

О. Слободян трактує фінансову грамотність як рівень знань, умінь і навичок, що забезпечують здатність особистості ефективно розпоряджатися власними фінансовими ресурсами з урахуванням життєвих потреб, цілей та можливостей [14, с. 120].

За визначенням Н. Лисенко, фінансова грамотність – це інтегрована компетентність, що включає знання, уміння, навички та досвід, необхідні для прийняття зважених фінансових рішень у різних життєвих ситуаціях [8, с. 65].

Гроші – це платіжний засіб, специфічний та універсальний товар, що виражає вартість інших товарів, на які він обмінюється [2, с. 22].

Сімейний бюджет – це план регулювання грошових доходів і витрат сім'ї, що складається зазвичай на місячний строк у вигляді таблиці, баланс сімейних доходів і витрат, це фінансовий план, підсумовані доходи і витрати родини за певний період часу [7, с. 45].

За Т. Панчишиною, бажання – це внутрішнє прагнення людини отримати щось або досягти певного стану. Воно виникає як відповідь на потребу чи уявлення про можливе задоволення. Наприклад, бажання може бути простим (з'їсти щось смачне, відпочити) або більш складним і глибинним (само-реалізація, любов, свобода) [12, с. 254].

Потреби – це необхідність у чомусь для існування та розвитку людини, соціальної групи або суспільства в цілому. Вони виражають залежність від певних умов життєдіяльності та є рушійною силою активності. Потреби можуть бути первинними (фізіологічними) та вторинними (пов'язані з психологічною сферою) [6, с. 40].

Наскрізною лінією опанування та розуміння різних понять фінансового спрямування, які розвиваються в дитини дошкільного віку, повинні стати відповідні принципи та механізми, які визначені в БКДО (освітній напрям – «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність»), та конкретизуватися в завданнях, які поставлені у всіх освітніх напрямках, висвітлених в чинних комплексних та парціальних програмах, та активного залучення в цей процес батьків дітей.

Проблема пошуку й впровадження ефективних підходів і технологій взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї є досить актуальною (як об'єднати ці складові у щоденну діяльність сучасних закладів дошкільної освіти; як сформувати у дошкільників соціально-економічну компетентність, відповідні навички фінансової грамотності, емоційно-ціннісного ставлення до себе, інших людей і довкілля із залученням батьків, які мають певний особистий досвід, який не завжди суголосний з поставленими завданнями перед дошкільною освітою).

Рівень доходів сім'ї значною мірою визначає її можливості не тільки матеріального, а й духовного життя: отримання освіти, додаткових освітніх послуг для дітей та самоосвіти самих батьків.

Деякі сім'ї мають матеріальні труднощі. Зниження матеріального статку спонукають батьків до пошуку додаткових джерел фінансових надходжень – підробітку, розвитку власного бізнесу, що зменшує кількість часу, який батьки можуть

приділяють спілкуванню з дітьми, та закономірно зменшують можливості їхнього активного спілкування в сімейному середовищі та вирішення питань сімейного бюджету, потреб, бажань.

Інші сім'ї, із високими матеріальними статками, все частіше винаймають хатніх робітниць, нянь та гувернерів для дітей. Матеріальна безтурботність деформує уявлення про ціннісний зміст грошей, праці й рівності прав людей, формує споживачий спосіб життя, стає підставою хизування статками й можливостями перед ровесниками, на перший план виходять нескінченні потреби дитини та задоволення бажань.

Саме в сім'ї формується економічна поведінка дитини під впливом найближчого оточення, середовища, в якому перебуває дитина, та ЗМІ – все це має велике значення для відповідної життєвої позиції дитини в майбутньому. Ця життєва позиція дасть можливість дитини визначити: споживачий чи підприємницький тип поведінки.

Нині вкрай важливо, щоб усі члени сім'ї і усі сім'ї розуміли цінність соціально-економічної компетентності, тому необхідно об'єднати зусилля для формування фінансової грамотності у дошкільників.

По-перше, необхідно розставити акценти для вихователів у питаннях економічного виховання дітей і допомогти їм залучити до цього процесу батьків.

По-друге, потрібно постійно шукати нові форми ігрової ситуації для того, щоб дітям було цікаво отримувати економічні знання та засвоювати форми економічної поведінки.

Фінансова грамотність у дошкільному віці охоплює прості, але важливі поняття: гроші як еквівалент праці, різниця між бажаннями і потребами, необхідність планування витрат, значення сімейного бюджету. Дитина цього віку ще не здатна оперувати абстрактними економічними категоріями, тому педагогам і батькам важливо застосовувати ігрові методи, моделювання життєвих ситуацій, казкові сюжети. Саме через гру діти вчаться приймати рішення, співвідносити власні бажання з можливостями та відчувати відповідальність за вибір. Через взаємодію у грі діти отримують та засвоюють початкові економічні знання, засвоюють елементарні норми економічної культури, отримують поняття про загальнолюдські цінності, моральні та культурні норми поведінки, вчаться проявляти емоції та почуття, вибудовувати свої відносини, у тому числі і ринкові, формують первинні поняття про гроші, власність, що надалі сприятиме вдалій економічній позиції в дорослому житті.

Казки та ігри з фінансової грамотності являються чудовими інструментами для пояснення дітям складних фінансових понять. Такі інструменти можуть застосовувати як і батьки, так і педагоги в своїх заняттях. Діти будь-якого віку найкраще сприймають інформацію, коли вона емоційно

піднесена, тоді їм стає цікаво. Історії із застосуванням гри, в якій інтегровані фінансові уроки, можуть дати позитивні враження та залишитися в пам'яті дитини. Також ефективним інструментом можуть бути рольові ігри, під час яких демонструється відповідальність, яка тісно пов'язана із сімейним бюджетом. Ігрові практики можна здійснювати у вигляді гри-мандрівки, гри-змагання, екскурсій, економічної вікторини. Використання ігор, ігрових вправ під час навчання як вдома, так і в закладі дошкільної освіти не тільки відповідає психологічним потребам цього віку, а й створює оптимальні умови для формування багатьох психічних процесів, потрібних для розвитку дитини. Дошкільний вік вважається підґрунтям розвитку обізнаної особистості. Всі набуті знання, навички, уміння дитиною під час навчання у цьому періоді підсилять потенціал аби орієнтуватися та досягати успіху у майбутніх реаліях життя [2, с. 22].

Заклад дошкільної освіти виконує функцію організатора систематичної освітньо-виховної роботи, спрямованої на розвиток у дітей елементарних фінансових уявлень. Педагоги знайомлять дошкільників із поняттями «потреба» і «бажання», пояснюють, що ресурси є обмеженими, вчать розрізняти необхідні покупки від другорядних. Заняття можуть включати сюжетно-рольові ігри («Магазин», «Сімейний бюджет»), інтерактивні вправи («Що потрібно, а що – лише хочеться»), творчі завдання («Моя мрія і як її здійснити»). Така діяльність сприяє розвитку мислення, мовлення, комунікативних навичок та формує у дітей почуття відповідальності. Тому засвоєння економічних знань, розуміння творення ціни, поняття грошей має відбуватися у реальних ігрових ситуаціях, що спеціально створюються: дидактичних іграх економічної спрямованості; іграх-заняттях, під час яких дошкільники мають зрозуміти, звідки і як з'являється продукт, що таке послуги, економічні ресурси, що гроші потрібні для купівлі, обміну товарами, навчитися оперувати грошима тощо [1, с. 3].

Діти вперше зустрічаються з фінансами у власній сім'ї. Дитячі ігри, діалоги та бесіди зацікавлюють дітей та допомагають у розв'язанні фінансових проблем.

Батьки створюють перше уявлення дитини про те, як працюють гроші, як їх заробляти, витрачати, заощаджувати. Усі ці навички закладаються вдома, але для ефективнішого розвитку фінансової грамотності важливо створити певні умови:

- Відкритість до обговорення фінансових питань. Часто батьки уникають розмов про гроші, вважаючи це «дорослою справою». Проте найважливіше, що ви можете зробити для розвитку фінансової грамотності, – це бути чесними й відкритими. Не бійтеся говорити про гроші, обговорюйте свої успіхи й помилки. Діти швидко вчать, і ваші зусилля неодмінно принесуть плоди.

- Підтримка самостійності. Заохочуйте дитину до ухвалення рішень. Дайте можливість заробити гроші, наприклад, виконуючи домашні обов'язки. Фінансова грамотність формується не лише через теоретичні знання, але й через реальні життєві ситуації.

- Пошук додаткових джерел інформації. Для розвитку фінансової грамотності можна використовувати книги, статті, відео, онлайн-курси. Будьте готові відповідати на будь-які спонтанні питання про фінанси. Якщо ви самі не знаєте відповіді, шукайте інформацію разом. Це підвищить рівень довіри й покаже, що ви також готові вчитися [1, с. 3].

Дитина висловлює свої потреби та безпосередньо бере участь у обговоренні сімейного бюджету. Беручи за зразок досвід родини, дитина засвоює знання з фінансів та використовує їх у житті. Буваючи у крамницях з родиною дитина приймає участь у процесах закупівлі товарів, спостерігає за процесом розрахунку за товар, має поняття про гроші та банківські картки. Велику роль у набутті знань з фінансової грамотності відіграє приклад братів та сестер дитини дошкільного віку. Дуже важливо, аби дитина одержувала правильну орієнтацію на духовні та матеріальні цінності, розуміла ціну речей та людської праці [3].

Ефективність фінансового виховання залежить від узгодженості дій педагогів і батьків. Заклад дошкільної освіти може організовувати консультації, тренінги, майстер-класи, довготривалі проекти для батьків, залучати їх до спільних заходів («Сімейний ярмарок», «Моя скарбничка», «Тиждень фінансової грамотності»). Це сприяє формуванню єдиного освітнього простору, де дитина отримує знання та застосовує їх у практиці.

Співпраця закладу дошкільної освіти та сім'ї є ключовою умовою у формуванні фінансової грамотності дітей. Заклад дошкільної освіти забезпечує системність, методичну базу та педагогічний супровід, тоді як сім'я створює умови для закріплення знань у повсякденному житті. Лише у поєднанні цих зусиль дитина здобуває реальний досвід планування, відрізнення потреб від бажань, відповідального ставлення до грошей. Така взаємодія сприяє формуванню у дошкільників економічної свідомості, соціальної зрілості та готовності до викликів майбутнього.

Висновки. Отже, навчання дітей фінансової грамотності у дошкільному віці є важливим складником сучасної освіти. Заклад дошкільної освіти забезпечує педагогічну основу для формування базових знань і навичок, тоді як сім'я закріплює їх у реальних життєвих ситуаціях. Спільні зусилля педагогів і батьків формують у дошкільників уміння розрізняти бажання та потреби, планувати витрати, відповідально ставитися до грошей. Це створює передумови для розвитку фінансово грамотної, соціально активної та успішної особистості в майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Атрощенко Т. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників засобами мовленнєво-ігрової діяльності. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, 2015. Вип. № 47. С. 3-11.
2. Барчі Б., Максимович М. Розвиток фінансової грамотності молодшого шкільного віку. *Вісник Мукачівського державного університету «Наука майбутнього»*. 2021. №3 (8). С. 22-27.
3. Виховання фінансової грамотності у дітей. URL: <https://vseprogroshi.com.ua/vixovannya-finansovo%D1%97-gramotnosti-uditej.html> (дата звернення: 15.10.2025).
4. Виховання фінансової грамотності у дітей. URL: <https://vseprogroshi.com.ua/vixovannya-finansovo%D1%97-gramotnosti-uditej.html> (дата звернення: 25.10.2025).
5. Гавриш І., Гавриш Н. Економічне виховання дошкільників: теорія та практика. Київ : Слово, 2019. 180 с.
6. Зінченко М. Формування навичок фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку. *Інновації в дошкільній освіті: теорія, перспектива, шляхи запровадження у практику*: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 березня 2024 року / за заг. редакцією Ю. О. Демидова. Маріуполь : МДУ, 2024. С. 40-44.
7. Лаврентьєва Л. Формування фінансової культури особистості у закладах освіти. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 45-50.
8. Лисенко Н. Підготовка педагогів до формування фінансової грамотності дітей. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2020. Вип. 2 (22). С. 65-71.
9. Міністерство освіти і науки України. Концепція розвитку фінансової грамотності в Україні. Київ : МОН, 2021. 15 с.
10. Національний банк України. Національна стратегія фінансової грамотності України до 2030 року. Київ : НБУ, 2020. 48 с.
11. Освітній проєкт «Афлатот». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilnaosvita/profesijnna-skarbnichka/osvitnij-proekt-aflatot> (дата звернення: 23.10.2025).
12. Панчишина Т. Ірреальне бажання як філософсько-психологічна категорія. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Випуск 9. С. 254-263.
13. Ролік В., Гавриш Н., Косенчук О., Піроженко Т. Мої перші гроші: парціальна програма з розвитку фінансової грамотності та формування фінансових компетентностей у дітей старшого дошкільного віку. Київ, 2024. 45 с.
14. Слободян О. Формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку. *Педагогічний альманах*. 2018. № 37. С. 120-126.
15. Формуємо соціально-фінансову грамотність у дошкільнят. URL: <https://numo.mon.gov.ua/storage/app/media/Docs/Pages/FinancialLiteracy.pdf> (дата звернення: 25.10.2025).
16. AFLATOT. Навчальний посібник, соціально-фінансова освіта дітей старшого дошкільного віку. Базовий компонент дошкільної освіти / Маргарет Кернан (ICDI) – Лана Желен, 2013. 190 с.
17. Saputra J., Susanti D. A Study of Several Financial Literacy Teaching Methods for Children. *International Journal of Ethno-Sciences and Education Research*. 2021. Vol. 1. No. 2. P. 7-10.

Дата першого надходження рукопису до видання: 04.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 08.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025